

Оригиналан научни рад

UDK 314.116(497.11)"1948/2011"

Original scientific work

Данијела Вукоичић
Милена Николић

**ПРОМЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА, ДОМАЋИНСТАВА И ГУСТИНЕ
НАСЕЉЕНОСТИ У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ У ДРУГОЈ
ПОЛОВИНИ XX И ПОЧЕТКОМ XXI ВЕКА**

Извод: Топлички округ се налази у јужном делу Србије, и обухвата географску и историјску област познату као Топлица, која се налази у сливовима река Топлице и Косанице. Простор Топлице ограничен је планинским масивима: Јастрепцом са севера, Пожарима и Копаоником са запада, Ђакама, Соколовицом, Арбанашком планином, Видојевицом и Пасјачом са југа, а према истоку је широко отворена према долини Јужне Мораве. Овом административно-управном округу припадају четири општине: Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа. У Прокупљу – граду налази се и седиште округа. Округ се састоји од 267 насеља, од чега су четири градска (седишта општина) и 263 сеоска насеља. Највећи број насеља међу општинама има Прокупље (107), Куршумлија (90), Блаце 40 и Житорађа 30 насеља. На територијалну развијеност међу насељима и општинама, као и на кретање броја становника, домаћинства и густине насељености у округу и општинама појединачно утицали су природни, историјски, културни, економски и политички фактори, као и географско-саобраћајни положај

Кључне речи: Топлички округ, кретање становништва, насеља, домаћинства, густина насељености

Abstract: The district of Toplica is located in the southern part of Serbia, and includes historical and geographic area known as Toplica, which is located in the basins of the rivers Toplica and Kosanica. Toplica space is limited to mountain ranges: Jastrebac from the north, Pozari and Koponik in the west, Djake, Arbanaska mountain, Vidojevica and Pasjaca, from the south and east is widely open to the South Morava valley. This administrative and administrative district covers four municipalities: Prokuplje, Kursumlija, Blace and Zitoradja In Prokuplje - the town is the county seat. District consists of 267 villages, of which four towns (municipal seats) and 263 villages. Most of the villages of the municipalities has Prokuplje (107), Kursumlija (90), Blace 40 and Zitoradja 30 settlements. The territorial development of the villages and municipalities, as well as the movement of population, households and population density in the county and municipalities affected natural, historical, cultural, economic and political factors, as well as geo-traffic position.

Key words: Toplica, population movements, settlements, households, the density of population

Увод

Административно територијалном поделом из 1992. године Србија је подељена на 29 округа и Град Београд, као посебно издвојену целину. У својеном поделом на статистичке регионе 2010. године, Србија је подељена на пет већих територијалних целина: Град Београд, Војводину, Косово и Метохију, Шумадију и западну Србију, и источну и јужну Србију. Дефинисање административних целина вршено је у циљу омогућавања квалитетнијег управљања државом, односно у циљу приближавања европским стандардима регионализације (Живановић, З., Тошић, Б., Ђорђевић, Ј. 2010).

Област „Топлица“ као и река која кроз њу протиче, добили су назив по великом броју извора топле минералне воде (Пролом, Луковска и Куршумлијска Бања), које су познате још од римског доба. У овој области у сеоском насељу Плочник, на простору општине Прокупље налази се један од најстаријих металуршких центара у Европи, локалитет Винчанске културе Плочник. У Куршумлији се налазе прве задужбине Стефана Немање из 12 века (Свети Никола и Пресвета Богородица), а у близини Пролом Бање налази се Ђавоља варош, јединствени геоморфолошки феномен у нашој земљи, а веома редак у свету (Рудић, В., 1978). Први становници који су населили Топлицу после ослобођења од Турака били су из Црне Горе, са Косова, Ужица и Сјенице у јужном и југозападном делу, са Копаоника, Расине и Жупе у западном делу и досељеницу из долине Јужне Мораве, Власине, Црне Траве и граничног простора према Бугарској насељавали су простор од Белољина до Добрича (Николић-Стојанчевић, В., 985).

Циљ овог рада је истраживање проблема код промене броја становника, домаћинства и густине насељености у другој половини XX и првој деценији XXI века, где су градска насеља издвојена као зоне концентрације, а остала насеља као зоне депопулације. У раду до пуног изражаја долазе процеси депопулације, демографског пражњења, број и величина насеља, што је довело до нарушавања просторно-демографске равнотеже у мрежи насеља Топличког округа.

Проблем који је утицао на бурне промене је неповољан географско-саобраћајни положај, природни услови јер је највећи број сеоских насеља брдско-планинског карактера, историјски и политички фактори који су посебно били изражени крајем XX и почетком XXI века, јер се простор Топлице делом налази уз линију разграничења са аутономном покрајином Косова и Метохије.

Кретање броја становника у Топличком округу у другој половини XX и почетком XXI века

После Другог светског рата по попису становништва у Топличком округу било је 141502 становника. По попису из 1953. године тај број се

увећао за 5,5%. У односу на 1953. број становника 2011. године смањено се за 39,3%. Ако се упореди са бројем становника градова у округу (Прокупље, Куршумлија, Блаце и Житорађа) из 2011. године у којима је било 48655 становника, подаци показују да се у периоду од 58 година са ових простора иселили читави градови. Процес депопулације у овом периоду није био уједначен у свим међупописним периодима. Од 1953. до 1961. године, број становника је умањен за 5,4%, од 1961. до 1971. за 8,2%, од 1971. до 1981. 5,9%, од 1981. до 1991. године за 8,3%, од 1991. до 2002. за 5,9%, а од 2002. до 2011. за 13,9% (Табела 1) (РЗС, 2004 & РЗС, 2011).

Табела 1. – Кретање броја становника у Топличком округу

Год.	Укупно		Градска насеља		Остала насеља	
	број	Индекс по-раста/пада	број	Индекс по-раста/пада	број	Индекс по-раста/пада
1948.	141502	-	15367	-	126131	-
1953.	149241	105,5	17344	112,9	131897	104,6
1961.	141141	94,6	22242	128,2	118899	90,1
1971.	129542	91,8	33511	150,7	96031	80,8
1981.	121933	94,1	43831	130,8	78102	81,3
1991.	111813	91,7	49559	113,1	62254	79,7
2002.	105208	94,1	51800	104,5	53408	85,8
2011.	90600	86,1	48655	93,9	41945	78,5

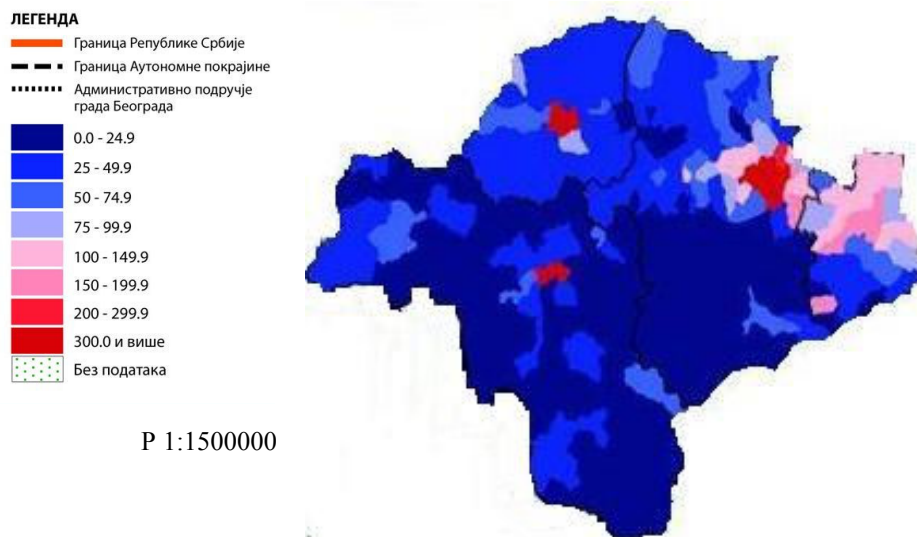
Извор: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. књ. 9, Београд, 2004; Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011. РЗС*

Табела 1а. – Индекс раста броја становника 1948-2011. у Топличком округу

Индекс раста/смањења	Укупно	Градска насеља	Остала насеља
Индекс 2002 (1948=100)	74,4	337,1	42,3
Индекс 2011 (1948=100)	64,0	316,6	33,3

Насеља у Топличком округу су разбијеног типа, полуразбијеног и збијеног типа. Највећи број насеља припада разбијеном типу. То су насеља која припадају брдском и планинском типу (нископланинска и средњопланинска). Највећи број оваквих насеља се налази на простору општине Куршумлија (у подножју планине Копаоник) и општине Прокупље (на Видојевици и Пасјачи). Насеља на простору општине Блаце у брдским пределима су разбијеног типа, а она у нижим пределима су збијеног и полуразбијеног типа, као и она насеља у долини реке Топлице на простору општине Прокупље и Житорађа (Стаменковић, С., Бачевић, М., 1992).

Карта 1. Индекс раста броја становника 1948-2002. у Топличком округу

Извор: *Индекс раста броја становника 1948-2002. у Србији, Просторни план Републике Србије, Републичка агенција за просторно планирање, Београд, 2010*

Процес редистрибуције становништва у Топличком округу резултирао је повећањем урбаног и наглим падом руралног становништва. Године 1948. у градским насељима Топличког округа је живело 10,9%, тај број се стално увећавао, тако да је 2011. градско становништво у укупном становништву округа чинило 53,7% (Табела 2.). Смањење природног прираштаја и емиграција главна су последица смањења броја становника у сеоским насељима. Процес емиграције захватио је већи број брдско-планинских насеља 1961. године, када због лоших услова живота радно способно становништво креће према градским центрима у потрази за послом. Лоши услови живота огледали су се у лошој саобраћајној повезаности и изолованости од осталог света, као и непостојање електричне и водоводне мреже, непостојање школе, здравствене амбуланте, поште, продавнице и других потреба за живот (Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић, М., 2012).

Табела 2. – Учешће градског у укупном становништву Топличког округа

1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
10,9	11,6	15,8	25,9	35,9	44,3	49,2	53,7

Извор: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, упоредни преглед, књ. 9, Београд, 2004.; Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011, Републички завод за статистику Републике Србије*

Анализирајући кретање броја становника у општинама унутар Топличког округа у периоду од 1948. до 2011. године, примећује се неравномеран развој, а као последица тога је стварање огромних празних простора. Године 1948. у Прокупљу је живело 59292 становника, у Куршумлији 37284, у Блацу 23676, а у Житорађи 21250 становника. По попису из 1953. године тај број се увећао за 5,6% у Прокупљу, 6,7% у Куршумлији, 3,9% у Блацу и 5,5% у Житорађи. У односу на 1953. број становника 2011. године смањено се за 30,3% у Прокупљу, 52,2% у Куршумлији, 52,5% у Блацу и 27,4% у Житорађи. У периоду од 58 година са простора општине Куршумлија и Блаце иселило се више од 50% становништва у односу на попис становништва из 1953. године. Највећи пад становништва у општинама забележен је у периоду од 2011./2002. године, када је највећи број индустријских објеката због неуспешне приватизације затворено, радници су остали без посла, а резултат тога је масовно исељавање читавих породица у веће индустријске и градске центре Србије (Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић, М., 2012).

Учешће градског у укупном становништву у општинама Топличког округа кретале су се следећим током: у Прокупљу, учешће градског становништва у укупном становништву општине кретало се од 14,7%, 1948. до 62,3%, 2011. године, у Куршумлији од 6,4%, 1948. до 67,7%, у 2011. години, у Блацу 1948. године је било 7,7% градског становништва а 2011, 45%, у Житорађи од 11%, 1953. до 20,7%, у 2011. години (РЗС, 2004 & РЗС, 2011).

Међу општинама Топличког округа највећи проценат градског становништва има Куршумлија, а најмањи општина Житорађа (табела 3). Највећи пораст градског становништва је био у периоду од 1961. до 1981. године, када су се отварао индустријска предузећа која су утицала на промену структуре активног становништва, односно на прилив младе радне снаге са села. Миграцијом становништва из сеоских насеља према градском центру, нарочито у пограничним сеоским насељима према Космету забележена је потпуна депопулација. Житорађа је за разлику од остале три општине у Топличком округу имала благи и постепени раст градског становништва, а на то је утицало опредељење становништва да се баве пољопривредом и да шире своја домаћинства у сеоским насељима (Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић, М., 2012).

Табела 3. – Учешће градског у укупном становништву у општинама Топличког округа

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Прокупље	14,7	16,1	22,8	35,1	45,5	53,4	57,0	62,3
Куршумлија	6,4	6,7	9,2	22,7	38,2	53,1	63,2	67,7
Блаце	7,7	8,9	11,6	17,4	25,4	33,3	39,4	45,0
Житорађа	11,5	11	11,9	13,4	15,8	17,9	19,8	20,7

Извор: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, упоредни преглед, књ. 9, Београд, 2004; Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011, Републички завод за статистику Републике Србије*

Од укупног становништва Топличког округа 2002. године преко 90% чине Срби, ако упоредимо појединачно по општинама она изгледа овако: у Прокупљу 90%, Куршумлији 94,7%, Блацу 97,4% и Житорађи 92,8% (Општине у Србији, 2010). У Топличком округу по броју становника велики је број малих насеља разбијеног типа (Стаменковић, С., Бачевић, М., 1992). Просечна величина насеља је 8,4 км² са 339,3 становника. Године 1961. највећи број насеља (89) је био у групи од 101–300 становника, 79 насеља је било у групи од 301–500 становника, 77 насеља је било у групи од 501–1000 становника, 16 насеља је имало преко 1000 становника, а 6 насеља до 100 становника. По попису из 2011. године, најбурније промене су у групи малих насеља до 100 становника. Број насеља до 100 становника је 145, што чини 54,3% укупног броја насеља, а само 6 насеља је бројило преко 1000 становника, а 3 насеља су без становника (табела 4). Насеља без становника налазе се уз административну границу према Космету, а остала насеља дуж линије раздвајања броје до десет становника (Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић, М., 2012).

Табела 4. – Број и величина насеља Топличког округа према броју становника

Година	Број становника					
	без ст.	до 100	101-300	301-500	501-1000	преко 1000
1961. г.	-	6	89	79	77	16
%	-	2,2	33,3	29,6	28,8	6,0
2011. г.	3	145	77	20	16	6
%	1,1	54,3	28,8	7,5	6,0	2,2

Извор: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002, упоредни преглед, књ. 9, Београд, 2004; Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011, Републички завод за статистику Републике Србије.*

Међу општинама Топличког округа, највеће промене у величини насеља у периоду од 1948 до 2011. године имала је Куршумлија. Године 1961. највећи број насеља 45,6% је било у групи насеља од 101–300 становника, а само једно насеље је било у групи до 100 становника. По попису из 2011. године, у Куршумлији је 76,7% насеља припадало групи до 100 становника, а групе од 301–500 и 501–1000 становника су биле без становника. Општина Прокупље је 1961. године највећи проценат насеља 35,5% имала у групи од 101–300 становника, а 2011. до 100 становника са учешћем од 49,5% насеља. Општина Блаце 1961. године, највећи проценат насеља (47,5%) је имала у групи од 301–500 становника, а 2011. у групи до 100 становника и од 101–300 становника са по 42,5% насеља. Општина Житорађа 1961. године највећи проценат насеља (50%) је имала у групи од 501–1000 становника, а 2011. године у истој групи насеља забележено је 30%, а исти проценат забележен је и у групи од 301–500 становника.

Смањење броја становника резултат је и компоненти смањивања природног прираштаја и негативног миграционог салда. Неразвијеност, нестабилна политичка ситуација (дуж административне линије раздвајања са покрајином Косова и Метохије), недостатак посла, неразвијеност мреже школа, утицало је на иселјавање радно способног, млађег, фертилног становништва из Топличког округа. По подацима из 2004. године на простору општине Куршумлија и Житорађа природни прираштај је био – 7,5 промила, у Блацу – 6,2 промила, а по подацима из 2003. године у Прокупљу природни прираштај је био – 2,0 промила (Вукоичић, Д., 2008).

Ако се број становника у Топличком округу упореди са бројем становника у Србији у периоду од 1948. до 2011. године изводи се закључак да је проценат учешћа становништва Топличког округа у укупном становништву Србије у паду. Године 1948. и 1953. становништво Топличког округа је чинило 2,4% становништва Србије, 1961. године 2,1%, 1971. године 1,8%, 1981. године 1,6%, 1991. године 1,4%, а 2002. и 2011. године 1,3%. Највећи апсолутни пораст становништва у Србији забележен је у периоду 1961./53. године са индексом од 108,4, а највећи пад становништва забележен је у периоду 2011./02. са индексом од 95,0. У Топличком округу највећи апсолутни пораст становништва забележен је 1953./48. са индексом од 105,6, а највећи пад 2011./02. са индексом од 88,8. Изводи се закључак да број становника у Топличком округу карактерише интензивнији пад у односу на Србију.

Кретање броја домаћинстава у Топличком округу у другој половини XX и почетком XXI века

Број домаћинстава у Топличком округу је порастао са 24132 у 1948. на 35526 у 1981. години, а у наредним пописима полако опада, тако је 2011. године било 31346 домаћинстава. Индекс пораста највиши је био у периоду 1961./53. годину 112,8. Број домаћинстава у граду се увећавао до 1971. године, чији је индекс пораста 160, након чега је у константном паду, па је 2011. године индекс био 100,1. Индекс пада највиши је био у периоду 2011./02. година 83,5. Падом броја становника у сеоским насељима смањило се и број домаћинстава, зависно од његовог положаја у односу на градска насеља (РЗС, 2004 & РЗС, 2011).

У општини Прокупље, индекс пораста највиши је био у периоду 1961/53. године 114,3, а индекс пада у периоду 2011/02. 92,8. Индекс пораста у општини Куршумлија највиши је био у периоду од 1971/61. година 109,8, а индекс пада 2011/02. године 91,8. Индекс пораста у општини Блаце, највиши је био у периоду 1961/53. године 110,7, а индекс пада у периоду 2011/02. године 85,5. Индекс пораста у општини Житорађа, највиши је био у периоду 1961/53. година 117,6, а индекс пада 2011/02. године 90,8. Индекс пораста 2011. у односу на 1948. годину у Топличком округу забележен је са 129,9, а у општинама: Прокупље 138, Куршумлија 120,1, Блаце 106,6 и Житорађа 149,3.

Табела 5. – Кретање броја домаћинстава у Топличком округу

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.	
Укупно	24132	26178	29541	33091	35526	34891	34374	31346	
Град	4095	4335	6089	9742	12834	14589	15905	15920	
Остала насеља	2003 7	21843	23452	23349	22692	20302	18469	15426	
Индекси	-	1953/48	1961/53	1971/61	1981/71	1991/81	2002/91	2011/02	2011/48
Укупно	-	108,5	112,8	112,0	107,4	98,2	98,5	91,2	129,9
Град	-	105,9	140,5	160,0	131,7	113,7	109,0	100,1	388,8
Остала насеља	-	109,0	107,4	99,6	97,2	89,5	91,0	83,5	77,0

Извор: *Попис становништва, Упоредни преглед броја домаћинстава, подаци по насељима, књ. 10, Београд, 2004; Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији 2011, Републички завод за статистику Републике Србије*

Смањење броја становника у Топличком округу условило је и смањење броја домаћинстава, а као последица тога највише се одразило на сеоска насеља у вишим планинским пределима као и дуж административне линије раздвајања са Косметом. Године 1961. на посматраном простору није било насеља без домаћинстава, а по последњем попису (2011) евидентирана су три насеља (два у Куршумлији и једно у Прокупљу). Највећи број насеља 1961. године припадао је групи од 51-100 домаћинстава са 35%, а нешто мањи број насеља налазио се у групи од 101-300 и до 50 домаћинстава (Табела 6). У групи од 301-500 и од 501-1000 домаћинстава наша су се по три насеља, а преко 1000 домаћинстава имало је само једно насеље (Прокупље - седиште округа). По попису из 2011. године, најбурније промене су у групи насеља до 50 домаћинстава. У овој групи се нашло 57% насеља, од 51 до 100 домаћинстава има 24%, од 101 до 300 домаћинстава има 16% насеља, а по 1% насеља има од 301 до 500 и преко 1000 становника (Табела 6).

Табела 6. – Број и величина насеља Топличког округа према броју домаћинстава

Година	Број домаћинстава						
	без домаћинстава	до 50	51-100	101-300	301-500	501-1000	преко 1000
1961. г.	-	82	93	85	3	3	1
%	-	31	35	32	1	1	0
2011. г.	3	151	64	43	2	1	3
%	1	57	24	16	1	0	1

Табела 6а. – Просечан број домаћинстава у Топличком округу

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Укупно	5,9	5,7	4,8	3,9	3,4	3,2	3,1	2,9
Град	3,8	4,0	3,7	3,4	3,4	3,4	3,3	3,1
Остала насеља	6,3	6,0	5,1	4,1	3,4	3,1	2,9	2,7

Извор: *Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002, упоредни преглед, књ. 9 и књ. 10, Београд 2004. и попис становништва 2011.*

До 1981. године, број домаћинстава се стално повећавао, а број чланова домаћинстава се смањивао. Узрок томе је стално уситњавање домаћинстава. Од 1948. до 2011. године број чланова домаћинстава је у сталном паду са 5,9 на 2,9 чланова домаћинства (мање за 3 члана). Промена у броју чланова у градској средини је најмање изражена, кретала се од 3,8 у 1948. до 3,1 у 2011. години. Сеоска домаћинства која су 1948. године имала 6,3 чланова по домаћинству, 2011. су имала 2,7 што указује на то да су многа домаћинства нестала као и на то да доминирају старачка домаћинства (табела 6а) (РЗС, 2004 & РЗС, 2011). Године 1948. просечан број чланова домаћинства у општини Прокупље је 5,4, у Куршумлији 6,3, у Блацу 5,9 и Житорађи 6,7, а 2011. године у Блацу и Куршумлији просечан број чланова по домаћинству је 2,7, у Прокупљу 2,9 а у Житорађу 3,4.

Динамика пораста броја домаћинстава у Топличком округу није пратила раст на нивоу Србије. Како се број домаћинстава у Србији повећавао све до 2002. године, у Топличком округу пораст број домаћинстава бележи се до 1981. године. Учешће броја домаћинстава Топличког округа у укупном броју домаћинстава у Србији кретао се од 1,8% 1948. године до 1,3% 2002. и 2011. године. Недовољна привредна развијеност у општинама Топличког округа утицала је на интензивнији пад броја домаћинстава. Пад броја домаћинстава није уједначена на нивоу округа, она се разликује како на нивоу општина тако и међу насељима унутар општина.

Густина насељености у Топличком округу у другој половини XX и почетком XXI века

Процес промене броја становника и домаћинстава у насељима Топличког округа, пратио је и процес промене густине насељености. Општа густина насељености целог простора повећана је у периоду од 1948. до 1953. године са 63,4 ст./км² на 66,9 ст./км². Нагле негативне промене у броју становника условиле су и пад густине насељености, па је 2011. године општа густина насељености износила 40,6 ст./км². У периоду од 1953. до 2011. године густина насељености се смањила за 26,3 ст./км² (Општине у Србији, 2010).

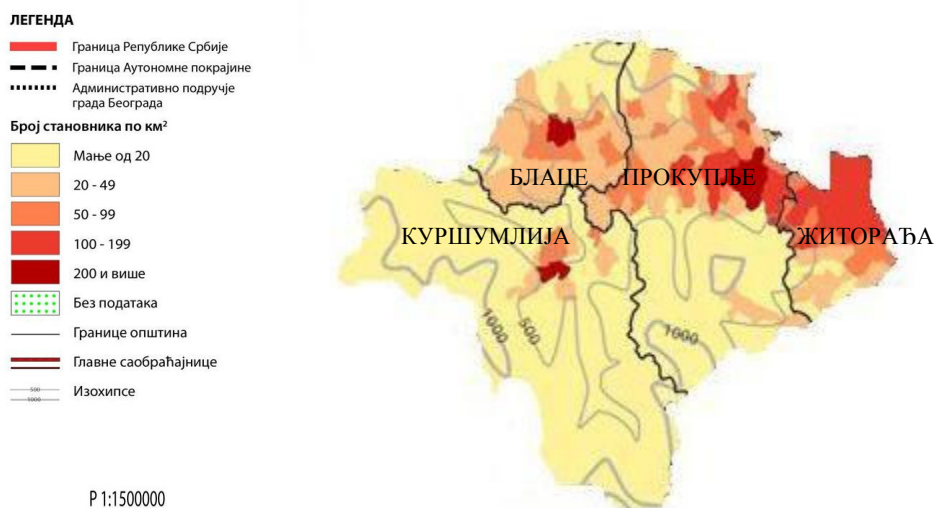
Табела 7. – Општа густина насељености (ст./км²) у општинама Топличког округа

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Прокупље	78,1	82,5	79,2	75,5	74,1	69,8	66,1	57,5
Куршумлија	39,2	41,8	38,8	33,3	29,0	24,8	23,0	20,0
Блаце	77,4	80,4	72,2	63,2	56,7	51,3	46,7	38,2
Житорађа	99,3	104,8	103,1	99,2	96,8	91,3	87,9	76,0

Извор: Општине у Србији, РСЗ, Београд

Општа густина насељености у општинама Топличког округа повећала се 1953. у односу на 1941. годину. У Прокупљу са 78,1 ст./км² на 82,5 ст./км², на простору општине Куршумлија са 39,2 ст./км² на 41,8 ст./км², у Блацу са 77,4 ст./км² на 80,4 ст./км², а на простору општине Житорађа са 99,3 ст./км² на 104,8 ст./км². Промене у броју становника условиле су и промену опште густине насељености. У периоду од 1953. до 2011. године густина насељености се смањила за 25 ст./км² у Прокупљу, 21,8 ст./км² у Куршумлији, 42,2 ст./км² у Блацу и 28,8 ст./км² у Житорађи. Највећи пад густине насељености забележен је на простору општине Блаце за 52,5%. По попису становништва из 2011. године најмању општу густину насељености има општина Куршумлија (20 ст./км²), а највећу општина Житорађа (76 ст./км²).

Карта 2. Просторни размештај становништва Топлице

Извор: Просторни размештај становништва Србије, Просторни план Републике Србије, Агенција за просторно планирање Србије, Београд, 2010. године

Према попису становништва из 2002. године просечна густина насељености у Србији била је 97 ст./км² (без Аутономне покрајине Косова и Метохије), а 2011. године 92 ст./км², што је за пет становника мање по једном км². У Топличком округу просечна густина насељености 2002. године била је 45,6 ст./км², а 2011. године 40,6 ст./км², што је за пет становника по км² мање у односу на попис становништва из 2002. године. Ако упоредимо просечну густину насељености Топличког округа са Републиком Србијом долази се до закључка да је просечна густина насељености на нивоу Србије двоструко већа, а да је пад густине насељености идентичан.

Закључак

На промене броја становника, домаћинства и густине насељености утицали су природни, историјски, политички фактори и географско-саобраћајни положај. Бурне негативне промене које су обележиле другу половину 20 века и прву деценију 21 века последица су слабе економске развијености, која је утицала на стални и масовни одлив становништва из виших планинских насеља према граду и другим већим градским центрима у Србији. Како је готово немогуће зауставити даља иселјавања са ових простора због веома лоше економске ситуације, ревитализација некада јаким индустријских предузећа смањила би данашњи тренд иселјавања. Сагледавањем реалних могућности за економски развој зауставило би се даље пражњење Топличког округа. Приоритет би био подстицање у развоју пољопривреде и туризму, развоју индустријских грана заснованих на природним ресурсима, малог привреди, а за све то неопходан је развој инфраструктуре.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- *** (2004). У *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години* (св. 9). Београд: Републички завод за статистику
- *** (У *Попис становништва, домаћинства и станова у 2011. години*. Београд: РЗС
- *** (2004). У *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години* (св. 10). Београд: Републички завод за статистику
- Општине у Србији. Београд: Републички завод за статистику,
- Стаменковић, С., Бачевић, М. (1992). *Географија насеља*. Универзитетски уџбеник, Београд.
- Живановић, З., Тошић, Б., Ђорђевић Ј. (2010). Типови региона у Србији и њихова територијална неусклађеност. *Гласник српског географског друштва*. (ХС/2).
- Рудић, В. (1978). *Становништво Топлице*. Београд: Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, Посебна издања, књига 17.
- Николић-Стојанчевић, В. (1985). *Топлица, етнички процеси и традиционална култура*. Београд: Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, Посебна издања, књига 28.
- Вукоичић, Д., Николић, М. (2009). Промене броја становника, домаћинства и густине насељености општине Куршумлија. У *Зборник радова Територијални аспекти развоја Србије и суседних земаља*. Београд: Географски факултет, Универзитет у Београду.
- Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић М. (2011). *Демографске промене и процеси у мрежи насеља општине Куршумлија*. Географска истраживања бр. 3. Природно – математички факултет, Одсек за Географију, Косовска Митровица.
- Вукоичић, Д., Пунишић, М., Николић, М. (2012). Значај и улога развоја градских насеља контактних зона са аутономном покрајином Косова и Метохије на примеру Куршумлије. *"Локална самоуправа у планирању и уређењу простора и насеља"*. Београд: Географски факултет, Београд: АППС
- Вукоичић, Д. (2008). *Бањски туризам у функцији развоја општине Куршумлија*. Београд: Српско географско друштво, Посебно издање.

**Danijela Vukočić
Milena Nikolić**

**CHANGES IN POPULATION, HOUSEHOLDS, AND POPULATION DENSITY
IN TOPLICA DISCRICT IN THE SECOND HALF OF THE XX AND
BEGINNING OF XXI CENTURY**

Summary

Changes in population, households and population density are caused by the natural, historical, political and geographical factors-traffic location. Violent negative changes that marked the second half of the 20th century and the first decade of the 21st century as a result of weak economic development, which has resulted in a permanent and massive outflow of population from the higher mountain villages to the city and other major urban centers in Serbia. As it is almost impossible to stop further exodus of the very bad economic situation, the revitalization of once powerful industrial enterprises would reduce the current trend of emigration. Considering real opportunities for economic development was to further discharge Toplica region. Priority would be to encourage the development of agriculture and tourism development of industries based on natural resources, small businesses, and all necessary infrastructure development.